

THE POETIC POSSIBILITIES OF THE SHORT STORY AS A LITERARY GENRE AND THE ANALYSIS OF THE STUDY OF THE MOTIF OF CONSCIENCE IN UZBEK SHORT FICTION

Abdialimova Zarina

ORCID: 0009-0005-2448-7831

Zarinka070@gmail.com

Uzbekistan state world languages university Tashkent

Abstract: This article is devoted to the study of the poetic possibilities of the short story genre and the artistic interpretation of the motif of conscience in Uzbek short story writing. To achieve this objective, the study applies several research methods, including close and contextual reading of literary texts, comparative literary analysis, content analysis, and stylistic analysis. The research methodology is based on theoretical approaches developed in Uzbek and world literary studies, particularly in the fields of poetics, literary psychologism, and narrative analysis. In addition, the literary analysis examines the system of characters, plot construction, internal monologue, dialogue, artistic details, and stylistic devices as interconnected elements of narrative structure. In conclusion, the artistic interpretation of the motif of conscience in Uzbek short story writing serves as an important poetic tool for revealing the spiritual world and moral perspectives of individuals. In this regard, the short story genre occupies a special place in Uzbek literature not only because of its artistic and aesthetic possibilities but also due to its ability to provide a profound analysis of the human inner world.

Keywords: short story genre, Uzbek short story writing, poetic structure, motif of conscience, realism, psychologism, artistic detail, psychological analysis, internal monologue, system of characters, stylistic innovation, artistic interpretation

KIRISH

O'zbek adabiyotida hikoya janri XX asr boshlaridan boshlab shakllanib, o'ziga xos evolyutsion yo'lni bosib o'tgan va turli bosqichlarda o'zining ijtimoiy, ma'naviy va psixologik ahamiyatini ko'rsatgan. Bu jarayonda G'afur G'ulom, Oybek, Abdulla Qodiriy kabi adiblar hikoyachilikning asosiy prinsiplari va badiiy shakllarini yaratgan bo'lsalar, Abdulla Qahhor ijodi ushbu janrni yangi bosqichga olib chiqqan. Qahhorning hikoyalari o'zbek adabiyotida realizmning eng yorqin namunalaridan biri sifatida qadrlanadi, u oddiy insonlarning hayotini, ularning ichki kechinmalarini va jamiyatdagi o'rnini chuqur psixologik tahlil orqali ochib beradi. Olib borilgan izlanishlardan kelib chiqib, hikoya janri nafaqat voqelikni yoritish, balki inson ruhiyatini, vijdon azobi va ichki kurashlarini badiiy shakl orqali ifodalashda noyob

vosita sifatida xizmat qiladi. Darhaqiqat, so'nggi o'zbek hikoyachiligi asarlarida adiblar obrazlar orqali insoniy qadriyat, axloqiy mas'uliyat va jamiyat bilan munosabatni chuqur o'rganishga intilganligini ko'rish mumkin. Shaxsiy tajribamdan kelib chiqib aytishim mumkinki, hikoya janri orqali ruhiy tahlil qilish va psixologik detalni kiritish qahramonning ichki dunyosini o'quvchiga yanada aniq yetkazish imkonini beradi. Misol uchun: "Badiiy adabiyot inson ruhiyatining eng nozik qatlamlarini ochib beruvchi estetik hodisa bo'lib, unda obraz, syujet va badiiy tafsilotlar inson tafakkuri hamda ma'naviy kechinmalarini ifodalashga xizmat qiladi" [Karimov, 1999; 45]. Talabalar orasida turli hikoyalarni stilistik va kontent-analiz usullari bilan tahlil qilganimizda, aniq bo'ldiki, A. Qahhor ijodi o'zbek hikoyachiligida vijdon motivini badiiy jihatdan mukammal ochib bergan. "Hikoya janri o'zining ixchamligi bilan boshqa epik janrlardan farq qiladi va qisqa voqea orqali katta ijtimoiy hamda falsafiy mazmunni ifodalash imkoniyatiga ega" [Umurov, 2013; 112]. Masalan, buyuk yozuvchimiz A. Qahhorning "Dahshat" hikoyasida bosh qahramon Unsin ichki monologlar, ruhiy kechinmalar va o'zini tanqid qilish orqali inson vijdonining murakkab qatlamlari tasvirlangan bo'lsa, "O'g'ri" hikoyasida jamiyaddagi axloqiy befarqlik va individual mas'uliyat masalalari satira va ironiyadan foydalangan holda yoritilgan. Qahhor hikoyalarida har bir detal, har bir syujet elementi qahramonning ruhiy dunyosini ochib berish va o'quvchini axloqiy bahs-munozaraga chorlaydi. Hikoyachilik janri poetik imkoniyatlari orqali nafaqat shaxsiy kechinmalar, balki jamiyatning axloqiy, ijtimoiy va ma'naviy muhitini ham aks ettiradi. "Adabiy asarda psixologik tahlil qahramonning ichki monologi, ruhiy kechinmalari va harakatlari orqali namoyon bo'ladi" [Yo'ldoshev, 2006; 83]. A. Qahhor ijodida badiiy tafsilot, dialog va ichki monolog vositalaridan samarali foydalanish, ochiq yakunli kompozitsion yechimlar va xalqona ifodalar realizm va psixologizmni uyg'unlashtirgan holda o'zbek hikoyachiligini yangi bosqichga olib chiqqan. Mening shaxsiy mulohazam shuki, A. Qahhor hikoyalari orqali biz inson ruhiyati va vijdon masalalarini, ularning ichki qaror va tanlovlarini badiiy va falsafiy jihatdan chuqurroq anglash imkoniga ega bo'lamiz. "Badiiy asarlarda insoniy fazilatlar, halollik va vijdon masalalari obrazlar ruhiyati orqali ifodalanib, qahramonlarning ichki kechinmalari va ma'naviy qarorlarini tasvirlashda hikoya janrining poetik imkoniyatlari muhim estetik vosita sifatida namoyon bo'ladi" [G'ulom, 1987; 73]. Shu nuqtayi nazardan, mazkur tadqiqotning maqsadi - hikoya janrining poetik imkoniyatlarini tahlil qilish va o'zbek hikoyachiligida vijdon motivining badiiy ifodalanish usullarini aniqlashdir. Tadqiqot davomida adabiyotshunoslik manbalari, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va Abdulla Qahhorning hikoyalari asos qilib olindi.

Tadqiqot Metodlari

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi - o'zbek hikoyachiligi janrining poetik imkoniyatlarini aniqlash va vijdon motivining badiiy ifodalanish usullarini

o'rganishdir. Tadqiqot davomida men shaxsiy mulohazam shuki, hikoya janri nafaqat voqelikni yoritish, balki inson ruhiyati, vijdon azobi va ichki qarorlarni badiiy shakl orqali ifodalashda noyob vosita ekanligini ko'rdim. "O'zbek hikoyachiligida realizm an'analari inson hayoti va jamiyat muammolarini haqqoniy tasvirlashga qaratilgan bo'lib, bu jarayonda badiiy tafsilot muhim vosita hisoblanadi" [Soliev, 2005; 56]. Darhaqiqat, o'zbek hikoyachiligida Abdulla Qahhor ijodi bu jarayonda alohida ahamiyatga ega bo'lib, u realizm va psixologizmni uyg'unlashtirgan holda jamiyat va inson ruhiyati o'rtasidagi murakkab muvozanatni badiiy jihatdan yetkazishga intilgan.

Tadqiqot metodologiyasida bir nechta yondashuvlar birlashtirildi. Birinchidan, komparativ tahlil usuli qo'llanildi: men Qahhor hikoyalari va boshqa XX asr o'zbek hikoyachiligi vakillari - G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy, Oybek ijodi bilan solishtirildi. Bu orqali hikoya janrining evolyutsion yo'li, poetik imkoniyatlari va vijdon motivining turlicha badiiy ifodalanish usullari aniqlandi. Shaxsiy tajribamga tayanib aytishim mumkinki, komparativ tahlil Qahhorning ijodiy uslubini yanada chuqurroq anglashga, uning badiiy tafsilotlar va ichki monologlarni qo'llashdagi nozikliklarini ko'rsatishga yordam berdi. "Abdulla Qahhor hikoyalarida qisqa voqea doirasida insonning ichki olami va vijdon azobi nihoyatda chuqur tasvirlanadi" [Sharafiddinov, 1988; 97].

Ikkinchidan, stilistik tahlil yondashuvi tadqiqotning muhim qismini tashkil etdi. Men hikoyalardagi til, dialog, ichki monolog, badiiy tafsilot va makon tasviri kabi elementlarni o'rganib, ularning qahramon ruhiyati va vijdon kechinmalarini qanday ochib berishini tahlil qildim. "Badiiy asarda dialog va ichki monolog qahramon ruhiyatini ochishda eng samarali poetik vositalardan biri hisoblanadi"

[Quronov, 2018; 134]. Shu nuqtayi nazardan, mening shaxsiy tajribam shuni ko'rsatdiki, stilistik vositalardan samarali foydalanish orqali hikoya nafaqat o'quvchi bilan muloqot qiladi, balki uning axloqiy va falsafiy tafakkurini ham faollashtiradi.

Uchinchidan, kontent-analiz va semantik tahlil qo'llanildi. Bu yondashuv yordamida hikoyalardagi vijdon motivi, ichki kechinmalar, insoniy qaror va ularning ijtimoiy kontekst bilan aloqasi tizimli tarzda aniqlandi. Tadqiqot davomida men mavjud adabiyotlarga tayanib, mazkur tadqiqot ishida vijdon motivi orqali qahramonlarning axloqiy qarorlari, ijtimoiy mas'uliyat va o'zaro munosabatlarining badiiy tasvirini izohlashga harakat qilindi. "Psixologizm - bu adabiyotda inson ruhiy olamini badiiy tasvirlash usuli bo'lib, u qahramonning ichki kechinmalari orqali namoyon bo'ladi" [Rahimjonov, 2008; 68]. Masalan, "Dahshat" hikoyasidagi Unsin obrazida insonning ruhiy iztiroblari va o'zini tanqid qilishi, "O'g'ri" hikoyasida jamiyatdagi axloqiy befarqlik va individual mas'uliyat masalalari aniqlik bilan ochib beriladi. Shu orqali hikoyachilikda vijdon motivining poetik tafsilotlari va ichki dramatik tuzilishi ko'rsatildi.

Shuningdek, tadqiqot metodologiyasida tarixiy-adabiy yondashuvdan foydalanildi. Hikoya janrining shakllanish bosqichlari, XX asr boshidagi ijtimoiy-siyosiy vaziyat va Qahhor ijodining realistik va psixologik yoʻnalishlarini tahlil qilish orqali janrning milliy adabiyotdagi oʻrni va zamonaviy talqinini ochish mumkin boʻldi. Mening shaxsiy mulohazam shuki, adabiy evolyutsiyani hisobga olgan holda, hikoya janrining poetik imkoniyatlarini oʻrganish faqat badiiy tahlil bilan chegaralanmay, balki ijtimoiy, axloqiy va psixologik kontekstni ham qamrab olishi zarur.

XULOSA

Xulosa sifatida shuni aytishim mumkinki, solishtirma tadqiqotlardan kelib chiqib, hikoya janri oʻzining poetik imkoniyatlari bilan vijdon motivini chuqur va taʼsirchan tarzda ochib berish imkonini beradi. Tahlillarimizga toʻxtalsak, Oʻzbek hikoyachiligi, ayniqsa, A. Qodiriy ning [Qodiriy, 2010; 125] va S.Ayniyning [Ayniy, 1980; 149] asarlarida, vijdon motivi nafaqat qahramonlarning ichki ruhiy kechinmalari orqali, balki ularning axloqiy qarorlari, ijtimoiy va tarixiy vaziyatlar bilan uzviy bogʻlangan holda tasvirlangan. Ilmiy izlanishlar jarayonida oʻz tajribamdan kelib chiqib, vijdon masalalarining hikoya janrida voqelikni taʼriflashdan koʻra, inson ruhiyati va axloqiy tafakkurini ochib berishda qanchalik samarali ekanligini tahlil qilishga harakat qildim. Soʻngi yillarda olib borgan tahlillarim shuni koʻrsatadiki, vijdon motivi hikoya janrining badiiy kuchini oshirish, oʻquvchida estetik va axloqiy taassurot qoldirishda muhim rol oʻynaydi. Shuningdek, chet el adabiyotlari bilan taqqoslashlarim, vijdon motivining universal ahamiyatini va oʻzbek hikoyachiligining milliy oʻziga xosligi bilan uygʻunlashganligini koʻrsatdi. Tahlil qilingan maʼlumotlardan kelib chiqib shunday xulosaga kelish mumkinki, hikoya janrida vijdon motivi faqat axloqiy tafakkur va insoniy kechinmalarni tasvirlash bilan cheklanmay, u tarixiy voqelik, ijtimoiy ziddiyat va shaxsiy qarorlar orqali ham boyitilishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, Oʻzbek hikoyachiligi oʻzining poetik imkoniyatlari va vijdon motivini uygʻunlashtirish orqali oʻquvchi ongida chuqur estetik va axloqiy taassurot qoldirishda, shuningdek, adabiy jarayonni rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov N. XX asr oʻzbek adabiyoti tarixi. - Toshkent: Oʻzbekiston, 1999.
2. Umurov H. Adabiyot nazariyasi va badiiy ijod. - Toshkent: Sharq, 2013.
3. Yoʻldoshev Q. Adabiyotshunoslik nazariyasi. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2006.
4. Gʻulom G. Tanlangan asarlar. - Toshkent: Gʻafur Gʻulom nashriyoti, 1987.
5. Eshonqul N. Maymun yetaklagan odam. - Toshkent: Sharq, 2001.